

Irena Juozeliūnienė

16-asis pasaulinis sociologų kongresas (*Žvilgsnis iš vidaus*)

Tarptautinė sociologų asociacija (TSA) kas ketveri metai (nuo 1950–ųjų) rengia pasaulinius sociologų kongresus. Paskutinytis, 16-asis, kongresas „Socialinio gyvenimo kokybė globalėjančiame pasaulyje“, vyko 2006 metais liepos 23–29 d. Pietų Afrikos respublikos (PAR) mieste Durbane. Pirmą kartą TSA istorijoje kongresas buvo surengtas Afrikos žemyne. Pasirenkant šią šalį sociologai neabejotinai siekė atkreipti dėmesį į išskirtines Afrikos problemas, kaip teigė TSA prezidentas Piotras Sztompka, „...į dramatišką Afrikos praeitį, negandų nuspalvintą dabartį ir šviesios ateities lūkesčius“.¹

Jautėsi, kad TSA vadovybė bei vietos valdžios atstovai Pasaulinį sociologų kongresą vertino kaip galimybę mobilizuoti pasaulio intelektualus, kurie galėtų, anot Pietų Afrikos organizacinio vietos komiteto pirmininko Dasarath'o Chetty, „apmąstyti, diagnozuoti, aiškinti ir kurti ateities scenarijus“².

Vizitine kongreso kortele laikyčiau prestižines prezidentines sesijas kongreso pra-

džioje ir pabaigoje. Viešai pripažintų sociologijos grandų pranešimuose išsakytos mintys turėjo nukreipti kongreso darbą reikiama linkme, o baigiamieji pasisakymai privalėjo apibendrinti ir įvertinti atliktą darbą. Suričiuotos temos ir pranešėjai bylojo apie TSA prezidento ir kongreso organizacinio komiteto pastangas išvelgti problemas, suabejoti akivaizdumu, provokuoti diskusijas.

Kongresą atidaranti Prezidentinė sesija (apie socialinio gyvenimo įvairovę globalėjančiame pasaulyje) buvo organizuota atviros diskusijos forma. TSA prezidentas Piotras Sztompka pasikvietė šiuos pranešėjus: Jeffrey Alexanderį, Mary Evans, Richardą Sennettą bei Ulrichą Becką ir Hansą Joasą (pastarieji dėl asmeninių priežasčių į kongresą neatvyko).

Baigiamoji prezidentinė sesija kvietė pažvelgti į sociologiją kasdienės sąmonės, politinės praktikos ir viešo diskurso požiūriais. Kongreso organizatorių valia šioje sesijoje pasisakė Michaelis Burawoy, Alberto Martinel-

¹ Sztompka, Piotr. 2006. TSA prezidento kalba 16-ojo Pasaulinio sociologų kongreso atidarymo iškilmėse Durbane.

² Chetty, Dasarath. 2006. Pietų Afrikos vietos organizacinio komiteto (LOC) pirmininko kalba 16-ojo Pasaulinio sociologų kongreso atidarymo iškilmėse.

li, Elisa Reis ir Bjornas Wittrockas. Ar tai buvo duoklė neomarksistinei ekonomikos ir kultūros sociologijai? Tikėtasi provokuojančių pasisakymų. Taip ir įvyko. Dviejų pranešėjų (Burawoy ir Martinelli) mintys sudomino klausytojus kontraversiškais vertinimais ir užsimezgsia diskusija.

Apskritai, XXI-ojo amžiaus pradžios sociologiją pranešėjai buvo linkę vadinti „trečiąja banga“. Prisiminkime, kad „antrosios bangos“ sociologija, rengdamasi įžengti į 21-ąjį amžių, stengėsi išsivaduoti iš „krizės“, spręsti sąvokų ir metodologijos peržiūros klausimus, kvietė tyrinėti kolektyvinio veiksmo institucionalizavimą, tradicinių socialinių institutų (nacionalinės valstybės, šeimos ir kt.) transformaciją, apibrėžti laikyseną naujų prieigų atžvilgiu (feminizmo, multikultūralizmo).³

Nurodant „trečiosios bangos“ ypatumus būtų galima paminėti vartotojišką požiūrį į gamtą, dėmesį kasdienei sąmonei, politinei praktikai ir viešajam diskursui, o taip pat raginimus nenusišalinti nuo konkrečios politinės praktikos strategijos kūrimo bei aktyvios socialinio gyvenimo kūrėjo pozicijos, atsisakant griežtos akademinės laikysenos. Prisiminkime žymųjį Zygmunto Baumano kūrinį⁴, kuriame jis rašė apie tai, jog XX a. antroje pusėje sociologai praranda „įstatymų kūrėjų“ statusą ir tampa kasdienio gyvenimo in-

terpretatoriais. Vertinant sociologijos grandų pasisakymus TSA 16-ame sociologų kongrese, norėtuši pratęsti Baumano mintį ir konstatuoti, kad sociologus jau nebetenkina interpretatorių vaidmuo, jie nori būti aktyvūs ateities kūrėjai.

Manau, kad kongreso dalyvius turėjo sudominti TSA prezidento Sztompkos kongreso atidarymo iškilmėse pasakytoje kalboje nuskambėjusi analogija tarp įvykių postkomunistinėse šalyse ir PAR. Jis lygino Lenkijos ir PAR situacijas, grakščiai žongliruodamas bendrumo ir skirtybės matmenimis. Akivaizdu, kad ši kalba turėjo atskleisti socialinio gyvenimo ir politinės praktikos panašumus, kita vertus, įspėti klausytojus, jog Europos ir Amerikos sociologų siekis talkinti Afrikos šalims dar nereiškia konkrečių visuomenės modelių kūrimo ir konkrečių scenarijų rašymo.

Iš tiesų, ar Afrikos šalims tiktų XX a. 7-ojo dešimtmečio klasikinių modernizacijos teorijų siūlomi modeliai, siejami su Talcotto Parsonso, Neilo Smelserio, Shmuelio Eisenstadto vardais, kurie turėjo pasitarnauti trečiojo pasaulio šalių modernizacijos orientyrais? O gal Afrikai labiau tiktų devintojo dešimtmečio renovuotos modernizacijos teorijos, kurios (kaip buvo tikimasi) taps orientyrais postkomunistinėms šalims?⁵

³ Plačiau apie sociologijos būklę ir ateities perspektyvas 21-ojo amžiaus išvakarėse, žr.: Wallerstein, Immanuel (ed.). 1998. „The Heritage of Sociology and the Future of the Social Sciences in the 21st Century“, *Current Sociology* 46 (2).

⁴ Bauman, Zygmunt. 1987. *Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-Modernity and Intellectuals*. Oxford: Polity.

⁵ Plačiau šiuo klausimu žr.: Alexanderis, Jeffrey. 1999. „Modernizmas, anti-, post- ir neomodernizmas: socialinių teorijų pastangos suprasti mūsų laikų „naująjį pasaulį““, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1 (3): 22-39; Tiryakian, E. 1991. „Modernisation: Exhumation in pace“, *International Sociology* 6 (2): 165-180.

Kokius socialinio gyvenimo „receptus“ ir ateities scenarijus buvo galima pasiūlyti į Europą ir JAV besižvalgančiai Afrikai? Klausytojui, susipažinusiam su pranešėjų akademinė laikysena, buvo smalsu, ar, girdint vietos (PAR) elitui ir valdžios atstovams, iš aukštos tribūnos bus išdrįsta pasakyti, jog pakoreguotose modernizacijos teorijų versijose veiksnus deleguojamas ne politiniam elitui ir vyriausybėms (veiksnas „iš viršaus“), o socialiniams judėjimams, spontaninėms iniciatyvoms (veiksnas „iš apačios“), nukreiptoms „išjudinti“ nerangias, sąstingio vyriausybės.

Buvo įdomu sužinoti, ar Sztompka viešai suabejos išskirtine apsišvietusio vietos elito

misija, modernizuoti į tradicines vertybes orientuotus vietos gyventojus (tokia misija elitui buvo suteikiama klasikinėse modernizacijos teorijose)? Ar bus pripažinta, jog asmeninių patirčių ir žiniasklaidos platinama informacija apie vakarietišką gyvenseną yra spontaninė ir centralizuotai nebereguliuojama modernizacijos jėga? Dar daugiau, ar kas nors išdrįs viešai pareikšti, jog centralizuoti globalūs socialiniai projektai paprastai yra pasmerkti sužlugti, nes globalėjančiame pasaulyje jie yra neišvengiamai koreguojami išorinių veiksnių, pavyzdžiui, pasaulinės geopolitinės pusiausvyros, išorinės ekonominės ir finansinės paramos, dalyvavimo tarptautinėse rinkose.⁶

⁶ Čia reikėtų paaiškinti. 1998 metais, rengdamasis 14-ajam TSA Pasauliniam kongresui, kuris įvyko Monrealyje 1998 metų liepos mėnesį ir tapo simboliniu, žengiant į XXI-ąjį amžių, Sztompka, daug dėmesio skyrė socialiniams pokyčiams. XX-ą amžių jis vadino „socialinių pokyčių amžiumi“, kurio specifiką lėmė komunizmo žlugimas. Remdamasis savo moksliniais darbais, parengtais 1991-1998 metais, Sztompka aiškino socialinių pokyčių post-komunistinėse šalyse teoretizavimo galimybes. Jis pasiūlė kultūrinę-civilizacinę koncepciją (alternatyvią institucinei). Pastaroji pagrįsta Alexo de Tocqueville'io idėjomis, kurios šiuolaikiniame kontekste yra siejamos su vertybėmis, normomis, kultūros kodais, diskursais, paplitusiomis rutininėmis praktikomis. Sztompkos socialinėje teorijoje akcentuojama bendroji priešprieša – *institucinis/kultūrinis-civilizacinis*. Pastaroji operacionalizuojama, skiriant priešpriešas: sistema *versus* gyvenamąjį pasaulį, struktūra *versus* žmogiškąjį veiksni. Ypatingą dėmesį Sztompka skyrė vertybėms, simbolinėms reikšmėms, kultūriniais kodams, t.y. tam, kas, jo nuomone, yra „neapčiuopiama“ ir „nepamatuojama“. Apibūdinant XX a. pabaigos „ideologinį klimatą“ postkomunistinėse šalyse, jo manymu, ima dominuoti „kriszės“ ir regreso nuotaikos, o modernizacijos kertinėmis sąvokomis tampa abstrakčios „laisvosios rinkos“ ir „liberalios demokratijos“ sąvokos.

Galima trumpai nusakyti Sztompkos perteikiamą situaciją post-komunistinėse šalyse. Plačiai gyventojų palaikoma demokratinė opozicija inicijuoja visuomenės institucinės sąrangos pokyčius. Kuriamos naujos institucijos yra laikomos demokratinių permainų ir kelio į laisvą rinką garantais. Jų sėkmingam funkcionavimui reikalingi kultūros ištekliai (taisyklės, simboliniai kodai), kurių nėra esamoje visuomenėje. Šie „dvasios ištekliai“ yra inertiški ir provokuojantys „kultūrinį delsimą“ bei susidūrimą tarp to, kas yra nauja, orientuota į demokratines vertybes, rinkos ekonomiką, atvirumo, seksualumo ir „vakarietiškumo“ sklaidą su tuo, ką vadiname konservatyviu, lokaliu, uždaru, ksenofobišku kitokiai kultūrai. Taigi, tikėtinas institucinės ir kultūrinės sferų sąryšis, garantuojantis skatinančiąją sąveiką, pavirsta stabdančiąja. Tokią situaciją autorius vadina „transformacijos dvilypumu“ (angl. *duality of transformation*). Autoriaus nuomone, postkomunistinių šalių patirtis parodė, kad istorijos tėkmė nepavaldi politinei valiai ir apibrėžė naujas gaires sociologams – kultūros tradicijų perdavimo ir difuzijos mechanizmų, jų paslaptingos prigimties, „kultūrinio delsimo“ bei ambivalentiškų globalizacijos pasekmių tyrimus. (Plačiau žr.: Sztompka, Piotr. 1998. „Social Becoming, Neo-Modernization and the Focus on Culture. Some implications of anticommunist revolution for the theory of social change“, *Sociologie et sociétés*, vol. XXX, n 1: 77–85).

Pagalvokime, ar apskritai verta diskutuoti, dėl pavyzdinio visuomenės modelio kaip socialinių iniciatyvų orientyro, jeigu pastarąjį jau keičia „mobiliųjų epicentru“ idėja? Galų gale europinė bei amerikinė modernizacijos strategijos gali nepasitvirtinti savitame Afrikos kultūriniame kontekste. Netgi pritarus „kitų šalių kelio pakartojimo“ idėjai, prisiminkime 1990 metų Ralpho Dahrendorfo išpėjimą apie „trijų laikrodžių dilemą“, kitaip tariant, skirtingą modernizacijos tempą skirtingose socialinio gyvenimo srityse: teisinėje, ekonominėje ir vertybinėje. Jų sinchronizacija /desinchronizacija yra *kontekstuali*.⁷

Taigi: ką derėjo pasakyti iš garbingos TSA kongreso tribūnos? Galbūt „Mokykitės iš mūsų klaidų, neidealizuokite nė vieno modelio, nesakralizuokite personalijų ir nelaukite receptų iš šalies! Tai *Jūsų* šalis, *Jūsų* savita istorija ir tradicijos. Geriausia, ką galime Jums patarti – tyrinėti kasdienį gyvenimą, kasdienės prasmės įvairiose *Jūsų* šalies gyvenimo srityse. Būtent jos padiktuos tolesnės veiklos gaires.“?

Pranešėjai elgėsi santūriau. Buvo kalbama apie bendrąsias sociologijos problemas, neliko akivaizdžių socialinių politinių analogijų. Galėjai pajusti tik netiesiogines nuorodas, išpėjimus ir raginimus. Savo pranešime Sztompka glaustai aptarė sistemų sociologijos ir veiksmo sociologijos etapus sociologijos istorijoje ir plačiau aiškino savo požiūrį į šių dienų sociologijos aktualijas. Jo teigimu, socialinio gyvenimo (angl. *social existence*) sociologija domisi ženklais, įvykiais ir įvykių

grandimis (angl. *chains of events*), prioritetas teikiamas žmogiškos patirties fenomenologijai; sociologų žodyne dominuoja sąvokos „socialinė patirtis“, „socialinis tapsmas“, „socialinis performatyvumas“, pabrėžiama subtilies ir susietumo su konkrečia „čia ir dabar“ situacija svarba.

Prezidentas nurodė, jog socialinio gyvenimo sociologija siekia apibrėžti konkrečias žmogaus veiklos sritis – darbą, namus, viešo gyvenimo sritis, ir ieško atsakymų į šiuos klausimus: kokios veiklos sritys yra svarbios asmens tapsmui; kaip šios veiklos sritys yra susijusios; ar galime kalbėti apie šių sričių harmoningą sąryšį; ar gali vienos veiklos sritys pakeisti kitas; ar galimybė dalyvauti daugelyje veiklos sričių iš tiesų padidina mūsų galimybių sklaidą; kokios yra asmens tapsmo galimybės kiekvienoje konkrečioje šalyje; kokie gyvenimo kokybės ištekliai glūdi šioje šalyje, pavyzdžiui, lyčių lygybės, etninių santykių, vartojimo ypatumų, religijų įvairovės, šeimos struktūros ir tarpasmeninių santykių požiūriu?

Anot Sztompkos, atsakymai į šiuos klausimus yra betarpiškai susiję su socialinio gyvenimo vertinimu. Iš tiesų: kaip įvertinti socialinio gyvenimo kokybę? (Tokią temą pasirinko 16-asis pasaulinis sociologų kongresas.) Kaip nepaklysti vertinimų gausoje, išvengti „normalumo“ privilegijavimo ir užkirsti socialinės atskirties plėtrą? XXI a. sociologijai ypač svarbios subjektyviųjų kriterijų, vertinimo matų diagnostikos temos. Sztompkos nuomone, būtent apie tai privalo diskutuoti so-

⁷ Dahrendorf, Ralph. 1990. *Reflections on the Revolutions in Europe*. London: Chanto&Windus.

ciologai, nepamiršdami apie tris subjektyvumo sklaidos lygmenis, susijusius su politinio elito ideologija, akademinė laikysena ir „paprastų žmonių“ pozicija.

Pranešėjas atkreipė dėmesį į temas, kurias intensyviai plėtoja socialinio gyvenimo sociologija – rizikos, orumo darbinėje veikloje, meilės, intymumo, vartojimo patirčių ir kt. Prezidento nuomone, ypač puoselėjamas yra Haroldo Garfinkelio, Alfredo Schützo, Floriano Znanieckio, Ch.H.Cooley palikimas. Tarp sociologų, nubrėžiančių XXI-ojo amžiaus gaires buvo paminėti Bryanas S. Turneris, Randallas Collinsas, Jeffrey Alexanderis bei Anthony Giddensas, Zygmuntas Baumanas, Jeanas Baudrillardas.

Alexanderis entuziastingai pritarė atvirai diskusijai apie socialinio gyvenimo įvairovę globalėjančiame pasaulyje, tačiau pasiūlė atkreipti dėmesį į nagrinėjamų fenomenų konceptualizacijos įvairovę. Pranešime Alexanderis pateikė globalizacijos, kaip socialinės reprezentacijos, idėją ir siekė aptarti konstruojamąjį globalumo pobūdį. Jo nuomone, globalinių idėjų šaknys yra konkrečios visuomenės lokaliųjų ypatumų pagavoje ir šių ypatumų artikuliacijoje simbolinių grandžių pavidalu. Vadinasi, skirtingos žmogiškosios ambicijos, skirtinga istorinė kultūrinė patirtis sąlygoja skirtingą globalizacijos artikuliaciją.

Jo manymu, tokios kategorijos, kaip internacionalizmas, eksploatacija ir kt. yra socialiniai konstruktai, inicijuoti konkrečios šalies simbolinių grandžių pagrindu ir paskleisti kaip visuotinos reprezentacijos pavyzdžiai. Jis apsisistojo ties Prancūzų revoliucijos idėjomis ir parodė, kad jose glūdi ne tik kovos „už“,

bet ir kovos „prieš“ emocinis užtaisas. Kovos „prieš“ arba kovos su „priešais“, jų sunaikinimo idėja yra pateikiama pareigos, bendro siekio simbolikos forma, tuo pačiu skelbiant *karą* vardan *taikos*. Alexanderis įspėjo, kad lokalinės simbolikos pagrindu sukonstruotose kosmopolitinėse idėjose glūdi galingas, dviveidis energetinis potencialas, kuris lokalinėse bendrijose gimdo vietinius karus.

Evans pranešimas turėjo būti įdomus sociologams, dirbantiems socialinių tapatumų problematikoje. Galėjai išvelgti pranešėjos susirūpinimą dėl pavojų, slypinčių pernelyg dideliame susižavėjime įsivaizduojamu bendrumu, *mes* saitū. Jos teigimu, socialinio tapatumo samprata glaudžiai susijusi su socialinio vieningumo ir socialinio normatyvumo klausimais bei sunkiai kontroliuojamu sentimentalumu sau bei panašiams į save, viena vertus, ir abejingumu (geriausiu atveju) kitiems, nei „mes“, kita vertus.

Evans klausia: Kas yra socialinis tapatumas? Galbūt socialinio tapatumo prigimtyje glūdi socialinis normatyvumas ir kitybės atmetimas? Ar besididžiuodami socialiai sukonstruotu vieningumu esame pasirengę pripažinti skirtingumą, teisę būti kitokiu? Evans nuomone, socialinio tapatumo konstravimas inicijuoja „socialinę baimę“ dėl savo kitybės. Todėl sociologai privalo įvertinti tiek socialinių santykių, tiek ir intymių santykių dėmenis socialinių tapatumų problematikoje.

Mano nuomone, pakankamai ekscentriškame pranešime, kuris panešėjo į gerai apgalvotą šou, Burawoy siūlė šių dienų pasaulį apibūdinti normalizacijos, postkolonializmo ir marketilizacijos (rinkos sklaidos) katego-

rijomis. Jis atkreipė dėmesį į naują šių procesų raišką, apibrėždamas ją „trečiosios bangos“ sąvoka. Pasak pranešėjo, nauja gyvenimo tikrovė diktuoja naujus uždavinius sociologijai. Šiuolaikinės sociologijos misija yra padėti šalių vyriausybėms „restruktūrizuoti“ visuomenes, užtikrinti jų stabilumą ir numatyti tolesnės raidos kryptis.

Šiuolaikinę sociologiją Burawoy vadina viešąja sociologija (angl. *public sociology*), nes ji yra orientuota į socialinio gyvenimo realijas. Be to, šiuolaikinę sociologiją pranešėjas įvardino kaip „organinę viešąją sociologiją“. Šiuo atveju *organiškumo* sąvoka nurodo į atskirų sociologijos substruktūrų (lokalinių sociologijų) sąryšį. Nubrėžęs tris prioritėtines sociologijos sritis (kasdienės sąmonės, viešo diskurso ir politinės praktikos), Burawoy didžiausią dėmesį skyrė kasdienės sąmonės konceptualizavimui.

Pranešėjo nuomone, trečiosios bangos kasdienės sąmonės ypatumas – vartotojiškas požiūris į gamtą – gamtos suprekinimas. Būtent toks požiūris padiktuoja kovą už žemės, vandens ir kitų gamtos išteklių privatizaciją. Sociologų misija – atskleisti šiuolaikinės kasdienės sąmonės ypatumus ir, atsisakius akademiškumo, dalyvauti konkrečios politinės praktikos kūrime.

Martinelli korektiškai, bet griežtai, kritikavo Burawoy „organinės viešosios sociologijos“ sąvoką. Jis suabejojo, ar tikslinga sociologams kalbėti apie organiškumą? Iš tiesų, kas yra organiškumas, organinė visuomenė XXI a. pradžioje: struktūrų visuma, piliečių sambūvis? Kurių struktūrų, kokia visuma? Kurių piliečių: pritariančių šalies poli-

tinei praktikai ar maištaujančių oponentų? Galbūt organiškumu vadiname judėjimų visumą? O gal šių dienų organiškumą tikslinga apibūdinti rinkos ideologijos sąvokomis? Tuomet kurios (-ių) rinkos (-ų)? Pagaliau kurios šalys atitiktų organinės visuomenės pavyzdį – demokratinės ar autoritarinio režimo? Martinelli nuomone, jei sociologai negali vienareikšmiai atsakyti į šiuos klausimus, tuomet organiškumas yra tik abstrakcija. Jeigu sutiksime su tuo, ką turėtų tyrinėti sociologai?

Martinelli pritarė bendrai nuomonei, jog kasdienės sąmonės tyrinėjimai turėtų susilaukti ypatingo sociologų dėmesio, kita vertus, oponuodamas Burawoy ir Sztompkai, siūlė sociologams išsaugoti kritinį požiūrį į kasdienio gyvenimo vyksmą, nesusitapatinti su politinės praktikos diktuojamais tikslais ir vadovautis akademinės laikysenos taisyklėmis. Jis pabrėžė, jog netikslinga tyrinėti kasdienę sąmonę apskritai, nes tai yra istorinė, kultūrinė kategorija, susijusi su rasės ypatumais bei konkrečia politine praktika. Akivaizdu, kad sociologai, analizuodami skirtingas kasdienės sąmonės apraiškas, privalėtų ieškoti bendrų sąlyčio taškų. Kita vertus, sociologams, besistengiantiems atsiriboti nuo politinės praktikos ideologizuojančios įtakos, dera prisiminti, jog kasdienis gyvenimas yra organizuojamas būtent tokios praktikos įtakoje.

Taigi, originalūs pranešimai, nebanali diskusija, netikėti argumentai ir sprendimai arba tiesiog įdomūs pašnekovai jaudino ir kūrė nepakartojamą Kongreso atmosferą. Buvo įdomu. Pranešimų, diskusijų, neformalių susitikimų šurmulyje ir kultūrinių renginių ap-

suptyje palaiapsniui aiškėjo, kad šis kongresas nepavirto vien duokle Afrikai. Akivaizdu, kad įgyta patirtis paskatino naujai pažvelgti į „mus“ pačius, t. y. ne afrikiečius, kategorijoms „mes“–„kiti“ suteikiant naują svorį.

Naujus potyrius sukėlė akistata su kolonijinio pasaulio ženklais, bylojančiais apie apartheidą, rezistenciją. Kita vertus, PAR pademonstravo multikultūrinio sugyvenimo pavyzdžių (PAR yra didžiausia pasaulyje indų bendruomenė). Kongreso dalyviams buvo pasiūlyta plačiau sužinoti apie įvykius Soweto, atvedusius į išsvajotą laisvę ir sužadinusius

optimistines ateities perspektyvas. Kita vertus, teko bendrauti su nusivylusiais žmonėmis, staiga išvydusiais laisvės „juodąją pusę“ – suklestėjusią korupciją, ŽIV/AIDS proveržį, sunkiai įveikiamą neraštingumą, pribloškiančius bedarbystės mastus, kasdienybėje tapusį nusikalstamumą. Galų gale tai buvo puiki proga asmeniškai patirti, ką reiškia būti baltaodžiu juodaodžių visuomenėje ir ko vertos „civilizuoto pasaulio“ puoselėjamos žinios ir įgūdžiai ekstremalioje akistatoje su „necivilizuota“ laukine gamta Afrikos savanose ir džiunglėse.

Įteikta 2007 06 30

Pateikta spaudai 2007 06 29

Sociologijos katedra,
Filosofijos fakultetas,
Vilniaus universitetas,
Universiteto 9/1; LT-01513
El. paštas: irena.juozeliuniene@takas.lt